

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

Universitatea Spiru Haret
București

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007- 2013. Investește în oameni!

✉ Str. Italiană, nr. 28, et.1, cam.6, București, sect. 2 @ europa2020@spiruharet.ro

☎ 021.455.1721

🌐 www.europa2020.spiruharet.ro

POSDRU/156/1.2/G/139490

A 9.2 Mai 2015,
realizat de Dr. Bogdan Lucian Jora

Verificat
Manager proiect
Prof.univ.dr. Maria Andronie

A9.2 Creare Baza de date „EUROPA2020” – bune practici in domeniul Diplomatie Publică;

**Raport privind identificarea de bune practici Diplomatie Publica pentru baza de date
Europa2020**

**Proiecte de diplomatie publica, creare de imagine a Romaniei in străinătate in perioada
interbelică**

APRILIE 2015

Diplomație publică prin *Misiunile universitare ale României din perioada 1918-1944*

Lectoratele de limba și civilizație românească poartă amprenta personalității șefilor de catedră care adesea sunt membrii fondatori. Un alt element comun este permanenta comparație, competiție cu colegii maghiari, fie colegi de catedră fie propagandiști aparținând diferitelor structuri.

Relațiile cu legația României nu au fost întotdeauna dintre cele mai bune. Legația invoca în permanență lipsa de bani. Aceste structuri erau înființate prin entuziasmul mentorilor lor, adesea fără consultarea structurilor statului român (evoluțiile și ea de dorința de a evita leviathanul birocratic românesc). Aceștia asaltau legația cu cereri de finanțare pentru acțiuni personale pentru care prea adesea nu solicitau opinia sau aprobarea șefilor de legatie, sau responsabililor din ministere. Arhiva MPN conține nu puține rapoarte în acest sens și îngrijorarea oficialilor români visavis de o serie de acțiuni “*laudabile desigur*” dar pentru care nu au fost consultați, nu au cum să le verifice dar în schimb pentru care li se cer bani mereu. La aceste probleme de fond se adăugau sesizările “binevoitoare” ale altor promotori ai diplomației culturale din Italia ce cautau să discrediteze activitatea și imaginea unor sefi de catedre (motivele sunt diverse de la antipatia personală, până la interese pecuniare, inclusiv cazuri în care acuzele și elementele sesizate erau probabil reale). Aceste lectorate adesea nu aveau mai mult de 3-10 studenți ceea ce făcea ca legătura dintre studenți și profesori să fie strânsă.

Prin intermediul acestor lectorate se va realiza interculturalitatea și se va crea o generație de italieni în măsură să facă lobby cultural pentru România. Pe mulți dintre ei îi vom regăsi ulterior fie în cadrul unor structuri universitare de prestigiu fie în cadrul structurilor diplomatice ale statului italian în România. Există și opinii în virtutea cărora apariția acestor lectorate nu a fost haotică sau datorată exclusiv inițiativei private ci de “*implicarea și susținerea acestei construcții de către stat, prin mijloace specifice*”¹. Adevărul se află undeva la mijloc. Fără scânteia inițială, fără niste personalități capabile să tragă *sforile* cuvenite, să insiste când și acolo

¹ Carmen Burcea, *Diplomația Culturală*, editura ICR, București 2005, p. 47.

unde trebuie nu s-ar fi obținut aceste rezultate. Statul în sine e o noțiune abstractă, formată la rândul ei din oameni.

Lectorele de limba și civilizație românească se extind în Italia cu precădere în două momente. După guvernarea Iorga (1931-1932) și în contextul creat de negocierea Acordului cultural italo-român (semnat în 1943). Cel mai activ, probabil datorită și temperamentului personal, și spiritului avântat plin de inițiativă (care îi va crea adesea și probleme) a fost Claudiu Iosipescu creatorul lectoratului de la Roma încă în 1926. Iosipescu își aroga meritul (greu de crezut) al înființării lectoratelor de la Milano, Torino, Florența și Napoli². În legătură cu lectoratul din Milano, G. Lupi precizează: “...*Din inițiativa mea și cu ajutorul consulului A. Ricci și a dlui Monti, secretarul camerei de comerț, am deschis la 1931 cursul meu de românește la Universitatea Regală din Milano*”³.

La Bologna îl vom găsi începând cu 1943 pe Nicolae Moldovan fost profesor de limba italiană la Timisoara și Blaj fiind precedat neoficial de părintele Gh. Ignat fost student al facultății. Între acesta și trimisul statului român apar conflicte, cei 10-14 studenți refuzând să accepte noul lector. Situația se va normaliza ulterior. Din rapoartele trimise de acesta rezultă că pe lângă tensiunile existente mai peste tot în comunitatea românească mai trebuia să facă față unei intense propagande maghiare, întrucât la Bologna funcționa un Centru italo-maghiar condus de profesorul Emeric Varady (fost profesor de limba italiană la Cluj), care desfășura o propagandă intensă prin broșuri, prelegeri, editări de hărți etc⁴.

Maria Vasiliu Lupas fiica istoricului Ion Lupas, fostă membră a Școlii Române din Roma la recomandarea istoricului PP Panaitescu în 1943 va fi repartizată la Bari. Datorită împrejurărilor politice în context de război nu va apuca să-și preia postul în primire⁵. În 1945 lectoratul din Bari era desființat.

² *ibidem*, p. 48.

³ *Limba și Literatura română în Italia. Bibliografia d-lui Gino Lupi*, “Viața”, 31 decembrie 1941, *apud*, Carmen Burcea în op cit, p 48.

⁴ Carmen Burcea, *Diplomația Culturală*, editura ICR, București 2005, p .47

⁵ *ibidem*, pp. 134-135.

La Florența, profesorul Carlo Battisti de la Școala de Glotologie în corespondența cu Nicolae Iorga Ministru al Instrucțiunii Publice stabilește condițiile de funcționare a lectoratului⁶. Un susținător al înființării catedrei de limba română și-a avut ca susținător pe Ezio Levi, titularul catedrei de filologie romanică⁷. Înființarea lectoratului din Padova se datorează se pare exclusiv lui Ramoro Ortiz⁸. Situația acestor lectorate va fi reglementată ulterior printr-o decizie a Ministrului Culturii Naționale (Nr.58.108/16 martie 1942).

Majoritatea lectorilor (Claudiu Iosipescu, Gheorghe Caracata, Teodor Onciulescu, Petre Ciureanu, Petru Ioraie, Marina Vasiliu Lupas) erau foști membri ai Scolii Române din Roma⁹. La Roma Claudiu Iosipescu va colabora cu Franco Cardinali decanul Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din Roma ce va fi numit lector de limba română la Roma. Contrar uzanțelor a fost numit de către senatul universității italiene, o situație acceptată de către autoritățile române la insistențele lui Claudiu Iosipescu¹⁰. Salarizarea sa nu mai intra în sarcina statului român. Succesorul direct a lui Iosipescu la catedra în 1956 a fost Mariano Baffi bun cunoscător al României care predase anterior la Alba Iulia, Brașov și București. Lui i se va alătura Rosa del Conte¹¹ venită din România (nu știm dacă era refugiată sau numită de statul român). Celor menționați mai sus li se adăuga la Padova Nina Facon în 1937 ce va fi suspendată în contextual legilor rasiale (era evreică) și înlocuită cu Alexandrina Mititelu la rândul ei fost studenta a lui Ramiro Ortiz¹². Nina Facon va apare din nou la Bari în 1944 în locul D-nei Lupas legile rasiale care îi interzisesera accesul la catedra nemaifiind în vigoare.

În anii 60' învățământul de limba și civilizație românească din Padova va fi continuat de Carlo Tagliavini și Alexandru Niculescu. Lectorii erau numiți de către Ministerul Culturii cu avizul Ministerului Propagandei pe termen de un an cu drept de confirmare din doi în doi ani, pe

⁶ ANIC, MNNC, Dosar 2500/1943, *Carlo Battisti către Ministrul Instrucțiunii Publice*, 10 feb, 1936, *apud* Carmen Burcea, op cit. p 49.

⁷ ANIC, Emil Panaitescu, Dosar 191, f.2. *Scrisoarea lui Teodor Onciulescu din 14 ianuarie 1937*, *apud* Carmen Burcea în op cit, p 49.

⁸ *ibidem*

⁹ *ibidem*

¹⁰ Carmen Burcea, op cit p. 88.

¹¹ *ibidem*, p. 89.

¹² *ibidem*, p. 111.

baza recomandării instituției de cultură din țara în care acesta activa. După investire era necesară reconfirmarea din partea universității pe lângă care era delegat¹³. Salarizarea lectorilor era asigurată de către statul român potrivit unei grile diferențiate (subiect de continuare dispute)¹⁴. Neplata la timp a salariilor era o problemă frecventă. Principalul sprijinitor al acestor lectorate era Academia di România la care se adaugă *Associazione culturale italo-romena* condusa de academicianul Giulio Bertoni. Înființat în decembrie 1931 *Associazione culturale italo-romena* își propunea să contribuie la cunoașterea României în Italia prin organizarea de șezători culturale, conferințe și serate de muzică românească¹⁵. La finele lui 1940 consilierul cultural Pimen Constantinescu considera “*de mare importanță tiparirea unora dintre tezele de doctorat ale studenților de limba română din Italia*” considerând ca profesorii: “*ar fi admirabili susținuți în opera lor de propagandă...noi nu avem în prezent nici o revistă sau gazetă italo-română, în timp ce bulgarii și unghurii au chiar o tradiție în acest sens*”¹⁶.

Au existat și precursori ai acestor lectorate. Un curs liber de limba și literatura română era inițiativă consulului general al României la Torino, Giovenalle Vegezzi Ruscalla în decembrie 1863. Kogalniceanu obținea din partea Parlamentului român dreptul de a-i acorda cetățenia română și o contribuție lunară de 1000 de lei în septembrie 1869 fiind ales membru al Societății Academice Române¹⁷.

Marc Antonio Canini fondează la Torino în 1862 Societatea Italo-Română cu o existență efemeră, dar care se remarcă printr-o intensă campanie în favoarea României. În 1884 va susține prelegerea de deschidere a cursurilor de limba română la *Scuola Superiore di Commercio di Venezia*¹⁸.

Romeo Lovera pare a fi cel dintai care predă limba și civilizație românească în mod

¹³ *ibidem*, p. 52.

¹⁴ Carmen Burcea, op cit p.52.

¹⁵ ANIC, MPN, Propaganda, Dosar 906. cit de Carmen Burcea, op cit, p. 53.

¹⁶ ANIC, MPN, Presa Externă, Dosar 1250, f.53, citat de Carmen Burcea, op cit. p 55.

¹⁷ Carmen Burcea, op cit, p. 58.

¹⁸ M.A . Canini, *Prolusione al corso di linua Rumena alla Scuola Superiore di Comercio*, il 20 Genario 1884, Venezia, Tip. Fontana, 1884, 20.p. (cit de Carmen Burcea, op cit p. 59).

organizat la Milano pe timpul ministeriatului lui Titu Maiorescu căruia i-a și adresat o scrisoare în acest sens. În tinerețe a fost profesor de limba franceza la liceul din Barlad¹⁹. Orazio Spinazzola fost profesor de limba italiană la București se pare ca este cel dintâi care a avut inițiativa de a fonda o catedră de limba română la Napoli în 1859²⁰ încercări fără a putea fi materializate vor mai fi făcute în același oraș de către Guido Bacelli, Pier Emilio Bosi (care propunea în 1919 înființarea unei catedre și literatura română la Institutul Oriental din Napoli²¹. Primul lector la Napoli a fost numit abea în 1937 în persoana lui Teodor Onciulescu fost bursier al Scolii Române din Roma. Refuză să se întoarcă după 1945 în România. Va preda la Napoli mai bine de 30 de ani atât la Facultatea de Litere cât și la Institutul Universitar Oriental²². Acestu-i debut al studiilor românești în Italia îi vor urma decenii de uitare, alte inițiatives urmând a avea loc după caderea cortinei de fier²³!

Persoane fizice (aventurieri) in serviciul Diplomaiei publice a statului roman in perioada interbelica

Din informația oferită de dosarele MAS și ANAE Fondul Ministerului Propagandei se distinge o categorie aparte de practicieni ai diplomației culturale sau propagandei. Aceștia ar fi liber profesioniștii, dintre care putem să detașăm o categorie a aventurierilor. Aceștia sunt oameni dezradăcinați, persoane cu un trecut puțin cunoscut sau învăluit în mister, fără o poziție socială și profesională stabilă, călătoresc mult și își schimbă adesea profesia și locul de muncă. De regulă sunt absolvenți de universități, activiști politici, membri ai diferitelor mișcări revolutionare de stânga sau de dreapta ce vor înflori în perioada de după primul război mondial. Îi găsim oferindu-și serviciile diferitelor publicații, sau cauze. Unii fac un joc dublu publicând sub nume diferite articole în favoarea ambelor părți (în cazul de față română sau maghiară). În

¹⁹ Carmen Burcea, op cit p. 60.

²⁰ Al. Marcu, Întregiri despre Spinazzola, ȘI, VII (1940): 201-202. Citat De Carmen Burcea în op cit, p 118.

²¹ ANIC, Microfilme Italia, Rola 17/2, c.27-28 citat de Carmen Burcea în op cit p. 119.

²² Carmen Burcea, op cit, p, 121.

²³ *ibidem*

perioada amintită lupta pentru influență și imagine în afăra țării mai ales în rândul țărilor mici aproape necunoscute opiniei publice occidentale se va dovedi o mină de aur pentru aventurierii specializati în propagandă culturală. Un articol favorabil, intermedierea pătrunderii în grațiile unei redacții, publicarea unei broșuri sau a unui volum de informare sunt tot atâtea ocazii de a încasa comisioane generoase, tratații, sau avantaje (călătorii gratuite, pentru ca unii doreau doar să călătorească) din partea serviciilor de propagandă. Unii se vor dovedi simpli excroci (motiv pentru care atașaii de presă spre sfârșitul deceniului trei încep sa analizeze cu prudență orice oferta de colaborare) alți vor face servicii de Diplomație culturală în virtutea unui stil de viață, pentru un mic suport material și o carte de vizită onorabilă în peregrinările lor.

R . Zalevesky

Un dosar interesant, unul dintre putinele relativ complete în baza căruia se poate urmări oarecum evoluția unui caz, e cel al lui R. Zalevesky din Braila care solicită “Comandantului” (nu specifica cărui Comandant) un sprijin întrucât “...*Voi pleca să întreprind înconjorul lumii cu automobilul, întreprindere dificilă și prin greutățile materiale și mai ales prin forta spirituală ce o necesită...Aceasta forță spirituală mi-o detin și din caracterul de propagandă națională ce doresc să-l imprim raidului meu...și care face ca întreprinderea să depaseasca cadrul ei individual*”²⁴. Solicită o broșură *cu date explicative* despre România și un film. Câteva randuri mai jos enumera însă o întreagă colecție de filme propagandistice care i-ar fi de folos. *Tudor Vladimirescu; Unirea Basarabiei, Centenarul lui Șaguna, 10 mai, Încoronarea, Eroul necunoscut, Vizita familiei regale în Ardeal*. Urmează descrierea itinerariului incluzand nu mai puțin de...55 de țări de pe 4 continente într-un interval de 5 ani (București 11 iun 1927)²⁵. Urmează o recomandare acordată de președintele Automobil Clubului Regal Român și adresată Ministerului Afacerilor Străine. Urmează o înștiintare prin care Marele Stat Major Diviziunea a îi

²⁴ ANIC, fond MPN (*Informații*) Dosar 39/1927, f. 1.

²⁵ *ibidem*, f.2.

informează Ministerul Afacerilor Străine despre permisiunea acordată solicitantului de a “...întreprinde o călătorie cu automobilul în jurul lumii”²⁶ și de a scoate din țară o serie de filme (aflate la Muzeul Militar Național, și Regimentul de Transmisiuni). “Având în vedere ca programul Dl Zalevsky ...constituie o bună și efectivă propagandă națională pentru țara noastră...binevoii a-i da sprijinul necesar”²⁷. Aflăm dîintr-o nota verbală (no 83 din 10 sept 1927) că Ministerul Afacerilor Străine intervine pe lângă Legația României din Wasington care face demersurile necesare obținerii vizei SUA de la Paris. Urmează în dosar o nota interesantă adresată lui Zalevsky de către atașatul militar al României în Polonia. Practic pe 26 septembrie 1927, Zalevsky se afla în Varsovia susținând timp de șase zile conferințe proiecții de film, prezentări de publicații despre România toate apreciate în termeni elogioși. O zi mai târziu ajunge o altă cerere probabil din partea legației României din Polonia în care se solicită pentru Zalevsky o colecție de imagini...(în mod special monumente de arhitectură) întrucât acesta susține câte o conferință cu proiectii de filme în fiecare oraș mai important prin care trece, producând în rândul auditoriului o impresie deosebită.

În dosar la fila 20 urmează „bomba”. O notificare însoțită de un amplu Referat de la Direcțiunea Generală a Siguranței...personală și confidențială cu recomandarea de a fi distribuită de urgență tututror Consulatelor. În urma solicitării făcute Statului Major secția Foto-Cinematografica, și a solicitarii permisiunii de a completa filme de propagandă cu fotografiile ale “diferitelor dispozitive” probabil Siguranța fie a fost sesizată fie s-a sesizat din oficiu. În fișele Siguranței a fost găsit ca și cunoscut în urma unui denunț primit de la Paris în anul 1921, în care apare ca dezertor din aviația română încă din 1917, după care a trecut în Rusia unde a fost timp de 7 luni comisarul bolsevic Storulovsky. În primavara lui 1918 pleacă la Constantinopol unde deschide un atelier fotografic făcând sub acoperire “propagandă și spionaj sovietic...Aici și-a schimbat numele și a obținut un pașaport polonez pe acte false”. Autoritățile turcești îl descoperă și îl condamnă la moarte...reușește să evadeze și ajunge chelner pe un vas American. “...Ajuns în America..fără acte în regulă este internat în lagăr timp de 3 săptămâni după care ese deportat în Europa. Sosit la Marsilia fără nici un ban chiar din prima zi după debarcare intră în posesia sumei de 15000 franci cu care va pleca la Paris unde duce o viața foarte largă

²⁶ *ibidem*

²⁷ *ibidem*, f.7.

sub numele de conte Rudolf de Zalesky polonez. După ce a terminat foarte repede banii în petreceri și jocuri de noroc a început sa-și facă datoriile de “tovaras” intrând din nou în posesia unor mari sume de bani. Tovarasi bolsevici vazând că Zalevsky nu-și face datoria au încetat să-i mai dea bani și atunci el s-a apucat de excrocherii²⁸. Prietenii săi români din Paris în număr de cinci au fost toți arestați. Zalevsky dispare din Franța cu destinația România pe uscat sau pe apa. În ciuda consemnului de la frontieră nu este semnalat. Siguranța Generală din Brăila deși sesizată de nenumarate ori nu dă nici un răspuns. Potrivit referatului Siguranței în dosarul cu denunțul din 1921 se afla și o fotografie înfățișându-l pe Zalevsky în uniforma militară rusă de cazac. Referatul menționează că nu se știe prin ce mijloace a câștigat încrederea Generalului Brosteanu de la care a obținut permisiunea sa “fotografieze pozitii strategice din munti” (noi știm ca era vorba de imagini de propagandă ale frumuseților naturii și patrimoniului architectural istoric, dar probabil că perspectiva Siguranței asupra fiecărei fotografii este alta). În consecință recomanda a nu i se da permisiunea de a fotografia sau filma poziții ce interesează direct apărarea noastră națională²⁹. Un punct de vedere din perspectiva noastră cel puțin surprinzător. Având în vedere antecedentele, se recomanda sa nu i se acorde permisiunea sau sprijinul de a face propaganda de nici un fel României în străinătate. Nu e exclus sa fie și acum spion sovietic și în consecința nu i se pot acorda însărcinări oficiale și nici “facilități la vre-o întreprindere particulară în legatură cu interesele naționale...”³⁰. Urmează la dosar o înștiințare rezumat a Referatului Siguranței Generale către Legația română din Paris prin lasă la latitudinea șefului de legație dacă consideră necesar sau nu să furnizeze aceste informații politiei franceze ce ar putea fi interesată de caz în legatură cu deconspirarea activităților bolșevice³¹.

Nu știm ce s-a întâmplat în continuare și care a fost soarta lui Zalevsky sau dacă este valabil denunțul de la Paris sau nu. A fost într-adevăr interesat sa desfășoare acțiuni de propagandă în favoarea statului român în țările prin care trecea sau nu? Înclinăm să credem ca da, pentru ca nu e vorba de acțiuni sporadice de proiectare de filme ci de conferințe și prelegeri

²⁸ *ibidem*, f. 21.

²⁹ *ibidem*

³⁰ *ibidem*, f.22.

³¹ *ibidem*

ținute cu regularitate în toate orașele prin care trecea iar suspiciunea în virtutea căreia filme istorice sau fotografii pitorești ar conține informații de importanță strategică privind apărarea națională este hilară. Frontierele nu erau impermeabile iar pozițiile de interes strategic puteau să fie fotografiate de orice “*turist*”.

Nu mai puțin surprinzătoare este prezența acestui dosar cu documente emise de Ministerul Afacerilor Străine în 1927 în arhiva Ministerului Propagandei Naționale. Probabil ca exemplul de caz edificator. Solicitări de sprijin cu material de propagandă, înlesniri, sau sprijin financiar din partea a diversi solicitanți nu sunt o raritate. Unora li se va acorda concursul mai mult sau mai puțin consistent al autoritatilor române, altora nu.

Mihai Tican Rumano (1893-1967)

Este originar din Berevoiești – Argeș, (în memoria sa, există o școală, o fundație și o casă memorială), emigrase încă din adolescență în Argentina și de aici în Spania. Personalitatea sa este puțin cunoscută iar informațiile provenite din arhiva MAS controversate. În ultimii ani călătoriile și scrierile sale, existența sa aventuroasă a incitat mulți cercetători, studii și o teză de doctorat³². Din perspectiva demersului nostru, Tican Rumano este un personaj cheie: autor al unor descrieri de călătorie în Spania și diplomat român la Barcelona, Tican a intrat în contact cu realități politice și culturale ale Spaniei și în angrenajul de reprezentare a imaginii României în exterior. În Spania, Tican a fost un activ și după unii (Carmen Burcea) ne-interesat material propagandist al țării de origine. În anii 1928/’29 el devine atașat de presă *onorific* la Barcelona, stabilindu-și un birou în Calle Dr. Joaquin Pou 2-5. Sediul avea o importanță aparte, Barcelona fiind la acea dată cel mai dinamic oraș iberic.

Este interesant de remarcat cum ajunge să dețină funcția. Mihai Tican fusese semnalat

³² Valentin Borda, *Pe urmele lui Mihai Tican Rumano*, Abeona, București, 1992. Angela ROȘCA, *La Tipologia de los discursos en los libros de viajes de Mihai Tican Rumano*, Universidad Complutense de Madrid, Departamento de Filología Románica, Filología Eslava y Lingüística, Madrid, 2006.

publicului românesc ca autor al unor române în limba spaniolă – descrieri de călătorii și vânători în Africa Centrală³³. Cezar Petrescu din România și Aron Cotrus din Spania reliefa valoarea scrierilor lui Tican aprecierea și popularitatea de care se bucura în Spania, dar și absența oricărei susțineri a acestuia din partea statului român:

*“N-am știut să dăm cea mai mică atențiune unui compatriot, care și-a făcut în presa spaniolă și hispano-americană o mare reputație, pusă toată în slujba noastră, vorbind întotdeauna cu dragoste și cu însuflețire de țară, prezentându-se apărător deșinteresat și brav al cauzei noastre, de câte ori i-a căzut prilejul”*³⁴.

După unii cercetatori³⁵ cel care îl va propulsa în cariera diplomatică va fi Pamfil Șeicaru care în 1928 făcea un rechizitoriu al “*neajunsurilor*” ministrului României la Madrid – prințul Anton Bibescu, și un cumul al înzestrărilor lui Tican Rumano. Dacă Ribera Roviro, președintele federației spaniole de presă, îl recomandase pe M. Tican Rumano pentru a deveni colaborator al publicațiilor românești³⁶, P. Șeicaru îl va recomanda Ministerului de Externe:

“Mihai Tican neostenit evocator al țării sale, care (mi s-au trimis ziarele) în atâtea ziare risăpește articole despre țara lui, fără să-l cunoască nimeni, fără să-l utilizeze nimeni. Avem un ministru la Madrid, pe d. Bibescu, român cu aspre dificultăți la vorbă românească și

³³ Mihai Tican Rumano, *La vida del Blanco en la Tierra del Negro* (1927); *Perdidos entre las fieras; El ombre-mono y sus mujeres; La danza de los canibales; En el corazon de la selva virgen* (1928) etc.

³⁴ Cezar Petrescu, *Un explorator român necunoscut în România*, “Curentul”, a. I (1928), n. 18, 28 ianuarie: 1-2. Vezi și IDEM, *Mihai Tican Rumano sau aventura trăită*, “Curentul”, I (1928), n. 181, 16 iulie. IDEM, *Portret literar Mihai Tican Rumano*, “Rampa Nouă Ilustrată”, XVI (1929), n. 3299, 21 ianuarie: 1. De asemenea revista “Hispanica” semnala prezența publicistică a lui M. Tican în Spania și opera sa de propagandă în favoarea României: I (1929), n. 1: 23.

³⁵ Carmen Burcea, *Relatii Culturale romano spaniole*, în *Revista de Stiinte Politice si Relații Internaționale*, nr.4, București, Academia Română, Editura Institutului de Științe Politice si Relații Internaționale, nr.4, 2008.

³⁶ Mihai Tican Rumano va trimite unele corespondențe “Curentului”. Reținem o pledoarie a sa pentru semnarea unei acord economic și intensificarea schimburilor comerciale [*Raporturile Ispano-Române*, “Curentul”, a. I (1928), n. 63, 13 martie: 1] și un interviu cu generalul dictator Primo de Rivera [*Generalul Primo de Rivera vorbește Curentului. Roadele unei guvernări care a readus Spaniei, Marocul. Campania de știri calomnioase a dușmanilor ordinii. Interviul corespondentului nostru special cu dictatorul Spaniei*, “Curentul”, I (1928), n. 155, 20 iunie: 3].

ignorant până la jignire în istoria acestei țări pe care o reprezintă (fiindcă așa scrie decretul de numire și scrisorile de acreditare), fiți siguri că excelența sa nu s-a interesat cine va fi acel neostenit scriitor despre România care iscălește Mihai Tican Rumano. Dar biroului presei din Ministerul de Externe nu-i este îngăduit să ignoreze mai departe, această harnică contribuție la propaganda românească. Fie ca va fi atașat legației noastre din Madrid, fie că va fi trimis în America de Sud, într'una din republicile de limbă spaniolă, Mihai Tican va trebui utilizat. Este un nume care s-a afirmat singur și necunoscut, părție în actualitate. Fără să aștepte vreo invitație specială el caută să fixeze o imagine seducătoare a patriei lui”³⁷.

Câteva luni mai târziu, Mihai Tican era decorat pentru serviciile aduse cu medalia “Bene merenti”³⁸ și numit atașat onorific la Barcelona³⁹. Un referat întocmit de directorul Propagandei din Ministerul Propagandei Naționale, Eugen Filotti, precizează că a fost “recomandat de Titulescu și susținut de Stelian Popescu, pe atunci ministru la Justiție”⁴⁰. Același document informează că “în urma numirii, au apărut în ziare câteva atacuri în contra D-lui Tican. Acuzațiile nu aveau un caracter grav și s-au dovedit în bună parte nefondate”. Poziția sa avea să fie subminată ulterior de “incidente” de acest gen. Cât despre motivația statutului *onorific*, aceasta se datora faptului că indemnizația pe anul în curs fusese deja alocată Elenei Bacaloglu, predecesoarea lui Tican, urmând ca din 1929 situația sa financiară să fie reglementată⁴¹.

La Barcelona, Mihai Tican demarează o serie de inițiative prin care se urmărea promovarea imaginii României și intensificarea relațiilor dintre cele două state. Cea mai importantă realizare a sa a fost publicarea, vreme de un an (1929/30), a ebdomadariului “Dacia” (inițial cu subtitlul *Organo hispano-italo-rumano*, ulterior doar *Organo ispano-*

³⁷ Pamfil Șeicaru, *Un muscelean. Mihai Tican scriitor celebru în Spania și America de Sud*, “Curentul”, I (1928), n. 18, 28 ianuarie: 2. *apud* Carmen Burcea în op cit, p 34.

³⁸ Cf. “Curentul”, I (1928), n. 247, 20 septembrie.

³⁹ ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 18 [Numirea lui Tican Rumano ca atașat onorific la Barcelona de către G. Gafencu prin decizia nr. 56782 din 3 septembrie 1928] și f. 19 [Revocarea din funcție la 5 octombrie 1929 tot de G. Gafencu prin decizia nr. 60457].

⁴⁰ ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 22.

⁴¹ ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 28. Memoriu semnat de Mihai Tican Rumano.

rumano). Poliglota publicație (cu articole în limbile spaniolă, italiană, franceză, română), realizată după un concept modern și bogat ilustrată, putea fi cumpărată, grație intervenției Administrației ziarului “*Universul*”, și de la chioșcurile și librăriile importante din București. Apolitic și transnațional, născut pentru a servi idealul de înfrățire între popoarele latine și pus sub simbolul Romei⁴², ziarul “*Dacia*” își propunea să evidențieze similitudinile și afinitățile dintre cele două popoare⁴³. Colecția deși incompletă, conservată azi la Biblioteca Academiei Române, permite identificarea unor rubrici fixe de actualitate (agenda culturală, știri sportive, publicitate), stabilirea unei tematici (latinătate⁴⁴, contacte curente româno-spaniole⁴⁵, identificarea unor analogii între catalani și români⁴⁶, chestiuni economice⁴⁷, Expoziția de la Barcelona⁴⁸, fragmente de traduceri – Victor Eftimiu, Brătescu-Voinești, Cezar Petrescu, cronica coloniei italiene din Barcelona⁴⁹) și identificarea unora dintre colaboratori (Ignacio Ribera Roviro; Nicolae Iorga, Liviu Rebreanu, Ștefan Nenișescu, Al. Marcu s.a.).

Nu cunoaștem sursa de finanțare a acestei publicații. Sau dacă își putea acoperi cheltuielile din publicitate. O epistolă prin care Mihai Tican îi solicita lui L. Rebreanu o subvenție în acest sens a fost identificată de Carmen Burcea în anii trecuți: “*Je confie toujours*

⁴² *Saluto ai lettori di Dacia*, “*Dacia*”, I (1929), n. 1, 21 febrero: 1.

⁴³ *La aproximación hispano-rumana*, “*Dacia*”, I (1929), n. 1, 21 febrero: 1.

⁴⁴ Octav Onicescu, *La noi Latine*, “*Dacia*”, I (1929), n. 15: 1. Stelian POPESCU, *La unión de los pueblos latinos*, “*Dacia*”, I (1929), n. 21: 1. Liviu REBREANU, *Două latinități*, “*Dacia*”, I (1929), n.28: 3.

⁴⁵ *El congreso de los autores dramáticos*, “*Dacia*”, I (1929), n. 15: 1.

⁴⁶ Mihai Tican-Rumano, [Dansul popular] *La Sardana y la “Sirba”*, “*Dacia*”, I (1929), n. 5: 1. IDEM, *La estela de Trajano. La influencia del idioma y del costumbre[s] Catalananas en Rumanía*, “*Dacia*”, î (1930), n. 1: 4. [Portul] Alfonso BAMBALERE, “*Barretinas*” o “*Caciulas*”, “*Dacia*”, I (1929), n. 9: 1.

⁴⁷ *XIV Congreso Internacional de Agricultura en Bucarest*, “*Dacia*”, I (1929), n. 21: 1. *La Chambre de Commerce Roumano-Espagnole*, “*Dacia*”, I (1929), n. 22: 2.

⁴⁸ M[ihai] T[ican], *La Roumanie à l’Exposition de Barcelone*, “*Dacia*”, I (1929), n. 13 : 1. IDEM, *L’Exposition Internationale de Barcelone*, “*Dacia*”, I (1929), n. 21 : 1. IDEM, *L’Exposition Internationale de Barcelone*, “*Dacia*”, I (1929), n. 22 : 1-2. IDEM, *En vísperas de la manifestación rumana*, “*Dacia*”, I (1929), n. 28: 1-2.

⁴⁹ Între cei care salută apariția revistei amintim pe Paolo Boselli, președintele Societății Dante Alighieri din Roma, Cf. *Società Nazionale Italiana Dante Alighieri, Comitato di Barcelona*, “*Dacia*”, I (1929), n. 3: 1.

sur le paroles que vous avez dit avant de partir de Barcelona; et j'attend également la fameuse subvention pour le journal Dacia ⁵⁰.

Anul 1929 era anul în care Barcelona devenea gazda unei expoziții internaționale. Planul pavilionului românesc era conceput de arhitectul Duiliu Marcu, iar Dimitrie Gusti era președintele comitetului organizativ pentru participarea românească. O participare lăudată de istoricul N. Iorga, mai cu seamă prin comparație cu standurile vecinilor: *“Locul nostru e bine ales, bine caracterizat și, împotriva criticilor pretențioase și interesate, foarte bine prezentat. Poate că lungă clădire cu două rânduri a dlui Marcu are și ceva din arhitectura septentrională a Nordului. Ansamblul este însă foarte atrăgător (...) covare oltenești...sculpturi în lemn...picturile lui Grigorescu, Andreescu etc.. Ce slabe apar pe lângă părțile vechi și bune ale picturii noastre exhibițiile de sec și rece austriacism de clasa a două, fără nici o notă etnică și personală, ale Ungariei, în mijlocul bâlciului ei de juvaierie din sticlă și de păpuși cu înfățișare de monștrii!”*⁵¹

Mihai Tican, în calitatea sa de atașat de presă *in loco*, contribuie la popularizarea informațiilor legate de participarea României cu articole de presă publicate în gazete barceloneze⁵² și devine gazdă pentru numeroșii români care vizitează orașul cu acest prilej (între ei personalități precum D. Gusti, Sabina Cantacuzino, Viorel Tilea, L. Rebreanu, Corneliu Moldovanu, Haralamb Ionescu ș.a.). Era și contextul în care ministrul Nicolae Titulescu, *”bien reçu par les autorités”*⁵³, îi acordă un interviu, publicat în *“El Dia Gráfico”* (Barcelona, 30 junio de 1929), în care își dezvăluie impresiile de călătorie. Polemicile nu îl

⁵⁰ B.A.R., Mihai Tican Rumano către Liviu Rebreanu, S 37 (1)/ CMLXXVIII. Barcelona, 28 iunie 1929. cit de Carmen Burcea în op cit , p .28.

⁵¹ N. IORGA, *O mică țară latină: Catalonia și expoziția din 1929. Note de drum și conferințe*, Editura Casei Școalelor, București, 1930: 19-20. [La Teatrul Național din București N. Iorga susține conferința cu titlul *Expoziția de la Barcelona*].

⁵² ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 11: *España y Rumania. El comercio espanol en el oriente*, “La Vanguardia”, 15 sept. 1929; f. 13: *Rumania en la Exposicion. Manifestaciones del profesor Gusti*; f. 14: *Una convencion comercial indispensable*, “La Vanguardia”, 7 sept. 1929; f. 17: Actualidad literaria. « En el corazon de la selva virgen », “La Libertad”.

⁵³ B.A.R., Mihai Tican Rumano către Liviu Rebreanu, S 37 (1)/ CMLXXVIII. Barcelona, 28 iunie 1929.

vor ocoli nici pe Tican. Disputa cu directorul Muzeului de Artă, Al. Tzigara Samurcaș, comisar general al Guvernului la expoziția de la Barcelona din 1929, va determina revocarea sa din funcție.

“Tican – atașat onorific de presă, nu mi-a creat decât dificultăți (...) Reușind să iau contact direct cu presa locală, am aflat că atașatul român nu făcea decât să mă critice (...) Am început alcătuirea dosarului, spre a pune în adevărata lumină pe acest aventurier care se menține aci numai grație prestigiului ce-i dă pașaportul diplomatic și titlul onorific de atașat de presă pe lângă Legația din Madrid (...) aci e de notorietate publică că nu este autorul romanelor apărute ca traduse în dialectul catalan de către Besova, care este în realitate autorul lor chiar. La noi în țară și-a făcut faima pe baza acestor române, iar aci a reușit să se acrediteze ca mare ziarist român. În realitate nu este capabil să scrie în nici o limbă. Declarația ce mi-a dat dovedește cât e de analfabet. Articolele sale ca și scrisorile lui în limba franceză erau făcute de dl. Liano (...) Aci umbla cu steagul tricolor la automobil, până ce am fost nevoit să i-l ridic (...) În așteptarea dosarului, rog insistent să fie suspendat pentru a nu aduce alte prejudicii tocmai acum, în ajunul inaugurării pavilionului”⁵⁴.

Ce anume ar fi putut să declanșeze acest noian de acuze? Versiunea lui Tican apare explicit în “Dacia”⁵⁵: indignarea lui Al. Tzigara Samurcaș s-ar fi datorat publicării numelui său, în contextul unui interviu acordat ziarului *Las Noticias* din Barcelona, cu adaosul *von*, iar presupusul inspirator al nefericitei “particule” ar fi fost Tican. Ancheta asupra conflictului, condusă de Virgil Madgearu, ministrul de Interne și Comerț⁵⁶, a dat câștig de cauză lui Samurcaș. Astfel, se dovedește nefondată afirmația potrivit căreia “*Când funcția devine plătită, este numită o altă persoană, cu alte merite și alte relații decât cele culturale*”⁵⁷.

⁵⁴ MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 2-3. Al. Tzigara Samurcaș către Ministrul de Externe. Barcelona, 25 septembrie 1929, *apud*, Carmen Burcea în op cit, p 32.

⁵⁵ *Spulberarea unei calomnii. Nu pe vorbe și minciuni, ci pe acte și documente, publicate în facsimile, d. Al. Tzigara-Samurcaș, a tănuțit adevărul, și a înșelat buna credință a tuturor și RIBERA-ROVIRA, Por la Verdad. En torno de un ruidoso incidente, “Dacia”, I (1929), n. 32: 3.*

⁵⁶ Cf. V. Borda, *op. cit.*: 81.

⁵⁷ Vintilă Purnichi, *Un muscelan celebru – Mihai Tican Rumano*, “Pietrele Doamnei”, I (2007), n. 11, noiembrie: 3. *apud* Carmen Burcea în op cit p. 34.

Ca urmare a acestei dispute, așadar, Mihai Tican revine în țară. Publică aici mai multe jurnale de călătorii⁵⁸, iar în 1932 devine membru al Societății Scriitorilor Români pe când președinte era Liviu Rebreanu cu care va fi și prieten apropiat. Nu la fel de simpatizat a fost de scriitorul Tudor Arghezi, autorul unui articol răuvoitor la adresa lui Tican. În Spania a revenit deci în 1936, în scopul documentării pentru cartea *Spania de azi*, carte ce se va bucura de o prefață scrisă de Miguel de Unamuno, filozof și scriitor spaniol de prim rang (1864-1936), care aprecia efortul lui Mihai Tican de mediator cultural. În cursul acestei vizite avea să fie primit în audiență la președintele Republicii Spaniole, Niceto Alcalá Zamora (Madrid, martie 1936), care îi acordă de altfel și un interviu pentru “*Universul*”⁵⁹.

Institutele culturale românești în perioada interbelică

Materialul documentar referitor la aceasta modalitate evoluată de organizare și coordonare a diplomației culturale într-o anumită țară, este foarte sărăcăcios, inclusiv pentru cele două instituții etalon *Accademia di Romania* și *Școala de la Fontenay aux Roses*. Cu excepția așezămintelor din Paris și Roma, în perioada interbelică alte institute culturale vor fi așezăminte organizate în pripă și cu o funcționare și activități efemere. Înființarea acestora în general este planuită din timp, se profita de un moment politic și de o linie bugetară. Institutul cultural din Varșovia în ciuda planurilor nu apuca să se materializeze. În contextul politic al războiului, se va înființa Institutul (Român) din Berlin, mai apoi cel din Madrid. Soarta Institutului cultural din Spania este ilustrativă. După festivitatea de debut, la exact o lună de zile rămâne fără nici un suport financiar. Mai rezistă însă un an de zile prin contribuții și subvenții private, activitate voluntară și gesturi de curtoazie datorate relațiilor personale ale diplomatilor români. Momentul 1942-1944 era cât se poate de neprielnic pentru activități culturale și finanțarea acestora. În aceeași perioadă activitatea Școlii române din Paris (ramasă fără bursieri fonduri și mentorul

⁵⁸ Mihai Tican Rumano, *Peisagii iberice*, Editura Universul, București, 1930. IDEM, *Corrida. Arte, sangre y pasión*, Universul, București, 1930. IDEM, *Spania de azi*, 1936.

⁵⁹ MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 33 [Articol din “*Universul*”, 8 aprilie 1936].

Nicolae Iorga, încetează de facto (chiar dacă de iure va mai exista până în 1947) iar Academia di România își reduce drastic activitățile.

Școala Română din Franța (Academia de la Fontenay aux Roses)

Studiile referitoare la cele două instituții sunt rare și disparate în diferite publicații, după cum la fel de disparat este și materialul documentar referitor la activitatea celor două școli. S-au publicat pe parcursul ultimilor două decenii din cunoștințele noastre două studii de 100-130 de pagini. În 1996 vede lumina tiparului studiul profesorului Gh Lazarescu « Școala Română din Roma », ce ne fusese prezentat drept o monografie a Școlii. Spre deosebire de studiul dedicat Școlii române din Paris al lui Petre Țurlea publicat în 1991, studiul prof Lazărescu nu folosește documente de arhivă și nici interviuri cu foști bursieri ai școlii. Este însă un studiu deosebit de meritoriu ce folosește ca surse bibliografice publicate în Analele Academiei și cele două publicații ale Școlii. Substanța studiului constă într-o prezentare detaliată a conținutului celor două publicații, care reflecta de altfel preocupările academice și de cercetare ale instituției. O altă parte a studiului se ocupă de biografia intelectuală a directorilor și a foștilor bursieri mai reprezentativi prin activitatea ulterioară în cultura română. Profesorul G Lazarescu nu a realizat o monografie a Accademiei di România, care încă se mai lasă așteptată, dar a realizat în premieră o sinteză de prezentare a acestei instituții, lucrare destinată publicului larg, care ne-a fost utilă și noua pe parcursul cercetării noastre.

Ideea reprezentării culturale prin crearea de școli naționale în marile centre ale culturii clasice.

Roma și Atena datează din sec XIX, prima instituție de acest fel fiind Școala Franceză din Atena înființată în 1846, având ca scop formarea unor specialiști proprii în civilizația greacă și română dar și asigurarea prestigiului și vizibilității proprii culturii la cel mai înalt nivel de

reprezentare academică. Vasile Parvan va scrie în 1923 ca încă din 1914 inițiasse demersuri pentru înființarea unei școli românești la Roma războiul amânând proiectul. Nicolae Iorga făcea același lucru încă din anii războiului la Paris. Este greu de crezut ca cei doi nu aveau cunoștință de demersurile paralele, deși așa ar rezulta dintr-o scrisoare a lui Iorga către Em Bucuța publicată în *Boabe de grau* 1, nr.5 din iulie 1930⁶⁰. Proiectul de lege pentru înființarea celor două școli de la Roma și Paris a fost alcatuit și înaintat Camerei Deputaților în august 1920. În expunerea de motive se menționa, necesitatea contracarării propagandei ostile României în Occident, o preocupare firească având în vedere cele doar câteva luni scurse de la semnarea tratatului de la Trianon. În același text de lege se motiva alegerea celor două capitale prin *originea latina comună și necesitățile de reprezentare vitale ale statului român relațiile culturale fiind o baza a viitoarelor acțiuni comune cu Aliatii în a căror operă, binefăcătoare pentru noi, a dominat concepția latină de drept și umanitate*⁶¹

De la început sarcina comună a celor două școli era de a fi factor amplificator și potențator pentru comunitatea de studenți români din Paris și Roma și de a facilita bursierilor posibilitatea de a urma cursuri de specialitate care nu se pot urma în țară. Prin aceeași lege la Articolul 2 se consemnau și secțiile viitoarelor instituții istorie și filologie a popoarelor romanice, o secție pentru continuarea studiilor universitare în acele discipline care nu se predau în România, o secție pentru cultivarea artelor. Membrii Școlii aveau printre altele și o misiune de reprezentare fiind obligați prin această lege să susțină periodic conferințe despre viața poporului român sub toate aspectele (art.5) stagiul era inițial de un an cu posibilitatea prelungirii pentru încă un an în baza rezultatelor obținute și la recomandarea directorului (art.6). Directorii urmau să fie numiți la recomandarea Academiei Române (art.8). Nicolae Iorga initiatorul legii cerea ulterior ca prin Regulamentul de funcționare să se adopte Directorii să fie numiți pe viața pentru a fi feriți de *jocul de partide*. Regulamentul de funcționare al celor 2 instituții în ciuda presiunilor a fost conceput de Iorga și Parvan și publicat în Monitorul Oficial nr 105 din 13 august 1921. Alături de detaliile conținute și în legea de înființare Regulamentul mai stabilea obligația directorilor de a constitui arhive de diapozitive și fotografii *pentru informarea*

⁶⁰ Scrisoarea a mai fost publicată și în N. Iorga, *Correspondenta*, vol. 1, ed.de Ec.Vaum, București, Edit. Minerva, 1984, p.242

⁶¹ *Neamul românesc*, XV, nr.172 din 11 august 1920.

străinilor cu material românesc asupra țării noastre. Fiecare dintre cele 4 universități aveau dreptul să recomande câte doi membrii ai Școlii pe an pentru fiecare școală. Oarecum surprinzător, funcția de director era onorifică, nu primeau salariu având în schimb obligația de a fi prezenți în Paris sau Roma cel puțin două luni pe an.

Din Regulament, capitolul V referitor la venituri și cheltuieli nu reies cu claritate sursele de finanțare ale celor două instituții deși se fac referiri la subsidii din partea Ministerului Instrucțiunii Publice, Ministerul Artelor, și Ministerul de Externe, taxe școlare pentru diplomele obținute în străinătate atunci când studii similare se puteau face în țară, burse date de diferite instituții sau persoane particulare la care se adăugau donațiile.

4.2 Academia de la *Fontenay aux Roses*

Spre deosebire de sora ei geamănă Academia din România din Roma, instituția aproximativ similară fondată în Franța e mai puțin cunoscută, despre ea s-a scris puțin, câteva articole în presa interbelică pe care le vom cita aici și un scurt studiu publicat de Petre Tulea în 1994 la Editura Academiei Române. În afară de Arhiva ANICT și Arhiva MAE unde Școala propriu zisă nu are un fond sau un dosar separat (cel puțin în lumina investigațiilor noastre) trecutul școlii poate fi reconstituit prin apelul la fondurile de corespondență păstrate la Biblioteca Academiei (în special Iorga și Pippidi). Școala română din Franța dispunea și de o arhivă proprie căreia i s-a pierdut urma. Petre Țurlea în studiul sau a folosit în afara de interviuri cu foști bursieri sau urmași ai acestora și rapoartele administratorului Școlii V. Ianculescu, păstrate în ANICT fondul Ministerul Instrucțiunii Publice.

Spre deosebire de Roma unde Parvan a preferat pentru zece ani soluția chiriei într-o locație modestă, la Paris Nicolae Iorga a insistat de la început pentru propriul sediu chiar dacă mai modest și a cărui renovare a costat sume considerabile. Spre deosebire de Roma la Paris Iorga a preferat o locație departe de centru metropolei, la Fontenay aux Roses. Iorga și-a motivat

alegerea prin experiența atâtor generații de bursieri și studenți români care și-au distrus timpul banii și adesea sănătatea în ambianța tentatiilor pariziene. Locația aleasă era ferită de poluarea industrială, fonică și morală, atmosfera era mai austeră, programul mai strict. Micul dejun și cina se serveau obligatoriu în incinta Școlii unde bursierii aveau obligația de a ramâne și peste noapte. Dacă locația Academiei di România din Roma a mulțumit pe toată lumea, locația Școlii din Paris a stârnit destule critici. Bursierii se plâneau că pierd două ore pe zi cu transportul până la Biblioteca Națională. Datorită aceleiași locații potrivit Raportului lui Emil Cioran biblioteca și incinta școlii era prea puțin cunoscută și destul de rar vizitată de străini.

Biblioteca în sine a Școlii localizată la ultimul etaj în trei camere era destinată aproape în exclusivitate reprezentării culturale slujind pe post de punct de informare și documentare al României pentru străinii interesați. Bursierii români studiau în marile biblioteci pariziene. Cele mai multe volume dontate proveneau de la tipografia Datina Românească din Valenii de munte proprietate a lui Nicolae Iorga. Diverse personalități printre care și Generalul Berthelot au facut donatii de cărți, reiste, teze de doctorat. În urma donatiilor și achizițiilor Nicolae Iorga consiera că biblioteca Școlii era cea mai bogată în ce privește reprezentarea documentară a problemelor românești⁶².

Din foștii bursieri ai școlii de la majoritatea (CC Giurăscu, PP Panaitescu, R Vulpe pt a-i aminti doar pe câțiva istorici) toți vor relata amintiri plăcute, legate de atmosfera de liniște și studiu în mijlocul naturii, foarte diferită de cea a Parisului zgomotos în care studenții obișnuiau sa-și petreaca timpul prin cafenele.

Financiar, Școala nu a dus-o niciodată prea bine, fiind mereu în întârzieri de plăți, cu bugetul subțiat etc. În perioada crizei economice Iorga ca șef de guvern a putut cel mult să împiedice închiderea Școlii după căderea guvernului sau D Gustii noul Ministru al Instrucțiunii Publice va retrage o parte din bugetul și așa redus al Școlii. Guvernul Maniu va suprima bursele membrilor Scoliilor din Paris și Roma.

Pe listele Școlii alături de membrii bursieri cu drepturi depline mai apar și membrii fără

⁶² B.A.R., Corespondenta Nicolae Iorga, vol.298, f.82-85, vol .305. f.70-71, vol, 307, f. 49-50 citate de Petre Turlea în lucrarea Școala Română din Franța , Editura Academiei Române, București 1994, p. 21.

drepturi depline numiți ospitanți cu stagii de trei sau șase luni (Ion Popescu Spineni, Lucretia Mihail⁶³. Observăm câteva nume de bursieri care beneficiaseră sau vor beneficia de stagii și la Roma (Francisc Pall de pildă). Lista bursierilor a putut fi alcătuită dintr-un fond de arhivă al Ministerului Instrucțiunii Publice dosar 633/1937, f, 32, 35, 43, 58, la care se adaugă rapoarte ale membrilor din 1938 în Arhiva Iorga-Pippidi).

Internii Școlii aveau obligația de a redacta rapoarte de activitate trimestriale. Aceste rapoarte de activitate erau adresate directorului Nicolae Iorga iar o parte dintre ele s-au păstrat. Din rapoartele păstrate predomina audierea cursurilor marilor universități din Paris, și studiul în marile biblioteci ale capitalei franceze. Studentul Constantin Marinescu atașa raportului către N Iorga o scrisoare semnată de Ferdinand Lot în care acesta își exprima mulțumirea și satisfacția visavis de activitatea și colaborarea cu internii școlii, apreciați în general a avea o pregătire peste media altor studenți⁶⁴.

Temele abordate de studenții în istorie erau în legătură directă cu cursurile pe care le audiau. Din informațiile pe care le posedăm se pare că predominau temele de cercetare ce aveau o legătură cu Istoria Imperiului Bizantin. Probabil era vorba de o preferință a directorului Școlii, Nicolae Iorga și în același timp și o preferință a profesorilor francezi de a avea studenți colaboratori dintr-o țară a cărei istorie stătea sub semnul culturii bizantine și pe care îi solicitau să le lamurească anumite probleme. Desfășurarea Congresului de Bizantologie în 1924 la București la care au participat mai ales bizantologi francezi va contribui și ea la sporirea prestigiului științific al Școlii Române din Paris și la crearea de noi legături de colaborare academică. Începând după 1930 din rapoartele păstrate ale studenților rezultă un accent mai mare pe studiul individual de arhivă după opinia lui Petre Țurlea acest lucru datorându-se probabil specializărilor introduse în Universitățile românești care nu mai făceau stringent necesară audierea anumitor cursuri care în primii ani de după război nu existau în România. Este de asemenea de remarcat ca experiența franceză va deschide unora dintre interni perspectiva de a cerceta cu folos și ale arhive, Constantin Marinescu va cerceta arhivele spaniole, PP Panaitescu arhivele Poloneze, Alexandru Cioranescu va studia în arhivele venețiene, Francisc Pall în

⁶³ *Ibidem*, p.30

⁶⁴ ANICT, fond Ministerul Instrucțiunii publice, dosar 447/1922, f.7, citat de Turcanu în opera cit p.35.

arhivele din Roma, rezultatul fiind volume publicate și o largire considerabilă a cunoașterii istorice într-o anumită măsură în anumite domenii neegalată nici până azi. Este de remarcă avântul și entuziasmul cu care bursierii anunțau noile descoperiri. Vasile Mihordea anunța în raport în iulie 1932 că a descoperit 550 documente inedite –scrisori de la Constantin Racovita către ambasadorii francezi de la Varșovia și Dresda care se vor materializa ulterior într-o lucrare de doctorat publicată în 1937 *Politica orientală franceză și țările române*. Alți membri ai Școlii se specializează pe studiul presei franceze de secol XVIII și XIX și introduc în circuitul științific informații noi despre Răscoala lui Horea sau Unirea Principatelor. Unii membri ai secției artistice ca Vasile Blendea aveau din parte alui Iorga misiunea de a descoperii lucrări artistice inspirate de spațiul românesc, lucrări de artă medievală provenind din spațiul românesc, sau reproduceri ale figurilor istorice românești în lucrări de artă occidentale⁶⁵.

Publicația Școlii va apărea începând cu 1923 *Melangees de l'Ecole Roumaine en France*. Apariția publicației și a anuarului au întâmpinat multe dificultăți fiind redactată în Franța, corectată la București și tipărită la Văleni. Întârzierile sumelor de la minister, creau și ele probleme. Tehnica învechită și încercările de a face economii aveau repercursiuni asupra calității lucrării de tipărire, hârtiei etc, toate probleme pe care nu le-am putut constata în cazul celor două publicații scoase de Școala din Roma. Dificultatea cu care apăreau numerele din *Melangees* se datorează și meticulozității științifice a autorilor care de multe ori își retrăgeau pentru corecturi sau adăugiri materialele cu bun de tipar pe ele. Articolele publicate aveau o valoare excepțională având în vedere că se bazau exclusiv pe surse inedite descoperite în arhive sau biblioteci pe parcursul stagiului.

Nicolae Iorga avea ultimul cuvânt în selectarea candidaților și probabil și în alegerea temelor de cercetare. Se pare că cei mai mulți candidați făceau către acesta direct cereri de stagiu. Victor Ianculescu administratorul Școlii, îl ținea pe Iorga la curent cu problemele administrative, o parte a corespondenței păstrându-se în fondul de corespondență Iorga de la Biblioteca Academiei Române. Ministerul Instrucțiunii Publice cerea prealabil numirii, avizul lui

⁶⁵ BAR Corespondența Nicolae Iorga, vol 357, f. 250- scrisoare și desen color reprezentând portretul lui Vlad Tepeș., citată de P Turcanu în lucrarea citată p. 42.

Nicolae Iorga, sau candidații erau propuși de acesta, ceea ce nu se întâmplă la Școala din Roma⁶⁶. Majoritatea bursierilor erau foști studenți ai lui Iorga, pe care acesta îi cunoștea personal și le putea aprecia ca atare potențialul. Recomandările lui Iorga către Ministerul Instrucțiunii publice sunt relevante în acest sens. Istoricii aveau prioritate, nu erau bine văzuți filosofii și adeptii *specialităților sofianice și mioritice*⁶⁷ (aluzie la Blaga) deși Octavian Vuia filosof fiind va fi acceptat dar cu retenere. Există situații de prelungire până la trei ani a stagiului cu bursă în cadrul Școlii dacă directorul considera munca depusă de solicitant meritorie și perspectivele de cercetare promitatoare. Foștii bursieri care îi vor și deveni colaboratori apropiați (Giurăscu, Panaitescu, Marinescu) vor fi sprijiniți de Iorga pentru găsirea de posturi universitare și parcurgerea rapidă a ierarhiei uniersitare. Oarecum ciudat e faptul că primii doi vor pune în istoriografia românească bazele noii școli de istorie, îndreptată împotriva fostului discipol.

Dacă cu PP Panaitescu Iorga va polemiza dar va menține legăturile și corespondența, disputa cu CC Giurascu a devenit deschisă, publică și de notorietate în cercurile academice ale timpului. Suma de 300 de franci pe lună era modestă fiind suficientă pentru a acoperi după spusele lui Constantin Marinescu o masă pe zi și transportul până în Paris⁶⁸.

Școala Română din Franța se va bucura de prestigiu și apreciere în lumea academică franceză în buna măsură prestigiul directorului ei răsfrângându-se și asupra activității și prestigiului Școlii. Iorga era o personalitate apreciată și cunoscută în Franța, țară în care venea în fiecare an începând cu 1920 pentru a susține conferințe, în mod special la Sorbona. În 1922 Consiliul profesoral al facultății de Litere de la Sorbona i-a trimis o invitație cu caracter permanent de a ține anual prelegeri la Sorbona, acest gen de invitații cu caracter permanent fiind emise foarte rar. Așa cum el însuși o mărturisea privea această activitate ca reprezentare culturală a poporului sau. Iorga folosește termenul propagandă pentru ca nu are altul la îndemână, dar pentru modul și conținutul reprezentării culturale pe care o face termenul Diplomație culturală neuzual la acea dată este cel potrivit.

Din perioada de început a Școlii datează probabil cea mai importantă dintre lucrările de

⁶⁶ ANICT fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 633/1923, f.1-7 citat de Petre Turlea în op cit p.56.

⁶⁷ *Apud*, Petre Turlea în op cit p.41

⁶⁸ *Apud*, PetreTurlea, în op cit p.64.

reprezentare culturală publicate de Iorga în Franța: *Historire des Roumaine et leur civilisation* (Paris 1920), carte ce va fi tradusă ulterior și în engleză (Londra 1925) și italiană (Milano 1928). Cartea se pare ca a fost cea mai cunoscută prezentare a țării în Occident în perioada interbelică. În primii ani de existență a Școlii va publica la Paris 29 de lucrări față de doar 10 în alte țări⁶⁹. Se pare că Școala înseși în buna măsură se confunda cu personalitatea Directorului. Cei care aveau cuvinte de laudă la adresa Școlii o făceau prin prisma întâlnirii cu Nicolae Iorga. Într-o relatare a lui V Ianculescu în 1923 profesorul Henri Focillon ar fi afirmat: „*E un om genial dl Iorga al dv! Suntem niste pitici pe lângă el. E formidabil și descurajator ceea ce a putut lucra! Și noi care ne facem iluzii de puterile noastre! Comparația cu el ne ucide E uriaș admirația pentru el nu are marginii*”⁷⁰ potrivit tot relatărilor lui Victor Ianculescu (probabil exagerată), atunci când intelectualii francezi vroiau sa-și exprime gratitudinea față de România o făceau prezentându-se nu la Legația țării din Paris ci la Școala de la Fontenay aux Roses. Dacă afirmația administratorului școlii poate fi exagerată în schimb Legația din Paris recunoștea primatul Școlii în domeniul propagandei trimițând aici spre informare pe toți cei care doreau informații despre România. Multe hotărâri ale parlamentului Franței erau importante pentru România, Nicolae Iorga insista pe importanța documentării deputaților francezi în cadrul Școlii pentru ca opiniile susținute în parlament în favoarea României să fie bine documentate⁷¹. Activitatea Școlii din Franța va avea mult de suferit începând cu 1938. Odată cu ocuparea Parisului încetează și corespondența cu Nicolae Iorga personalitate filo-franceză și cu vedere antinaziste cunoscute. După asasinarea lui Iorga din toamna anului 1940, în opinia lui P Țurcanu activitatea Școlii va fi mai mult formală. Documentele lipsesc pentru această perioadă. Personal am găsit și prezentăm raportul lui Emil Cioran aflat pe postul de atașat cultural la Legația României pe lângă Guvernul de la Vichy, raport care prezintă Școala, studenții ei într-o lumină defavorabilă și pesimistă. O parte a pesimismului se datora în mod personalității binecunoscute a lui Emil Cioran. O alta parte probabil realităților din timpul războiului și situației Școlii de după incetarea tragică din viața a mentorului său.

Câteva amănunte pot fi urmărite în baza documentelor păstrate în fondul de Arhiva al

⁶⁹ P. Turlea, op cit p. 78.

⁷⁰ B.A.R Corespondență N.Iorga, vol 306, f.257-258, citat de Trcanu în op cit, p. 79.

⁷¹ B.A.R Corespondență N Iorga, vol 315, f.50-51, vol. 328, f.304; N.Iorga, Memorii, vol. V, p.89.

Ministerului Instrucțiunii Publice. În 1941 se adoptă un nou regulament ce ținea cont de noile realități. Astfel Școala Română din Franța devine Școala Română din Paris, se largește sfera specializărilor. Scarlat Lambrino este numit Director la Școala din Roma și ieșeanul Constantin Marinescu, director al Scolii din Paris. Relatările lui Emil Cioran descoperite în fondul Ministerului propagandei și amanuntele din scrisoarea lui Octavian Vuia citate de Petre Țurlea sunt semnificative. Octavian Vuia într-o vizită din 1941 nu a văzut nici un bursier. Petre Țurlea în baza investigațiilor sale din fondul de arhivă al Ministerului Instrucțiunii Publice ne oferă numele câtorva bursieri, dar precizează ca deși aceștia au fost nominalizați e puțin probabil să fi ajuns efectiv la Paris pentru desfășurarea stagiului de cercetare.

Pe parcursul investigațiilor proprii în arhiva ANICT, fond MPN în raportul Emil Cioran atașat cultural la legația României pe lângă guvernul de la Vichy (care la dată studiului lui Petre Țurlea nu era disponibil publicului), apar menționați bursieri (sunt doar menționați un număr de bursieri fără a ni se da numele acestora). Raportul lui Cioran este dur visavis de activitatea Instituției intrată în derivă.

“.....România n-are la Paris o casa de cultură româna, care ar putea suplini în mod onorabil lipsa unui Institut. Noi ce-am facut: Am înființat o Școala română la Fontenay Aux-Roses la 10 km de Paris unde nu merge nici un francez și nici un străin în afară bineînțeles de cei câțiva bursieri. Ministerul Propagandei în înțelegere cu Ministerul Educației de care depinde această școală, ar trebui să facă orice sacrificii materiale pentru a o muta la Paris. În felul acesta s-ar putea organiza conferințe despre România într-un cadru mai corespunzător....

....Școala româna din Franța care ar fi trebuit să fie punctul esențial de sprijin al propagandei noastre fiindcă fațada ei intelectuală ar fi înlăturat intenția propagandistică inevitabil jenantă, n-a fost decât o instituție moartă complect în afară de gândul unei eficiențe spirituale și naționale. Rog a fi considerată această constatare ca un protest. Cred că mă fac interpretul tuturor celor care au cunoscut-o și în aceeași măsură au fost revoltați de o stare de lucruri intolerabilă.....Există un alt aspect al situației și care este destul de îngrijorător. Studenții noștri care se află în Franța de câțiva ani de zile au pierdut complect contactul cu cartea românească. Explicația e foarte simplă. Singura bibliotecă românească este cea de la Fontenay aux Roses. Ea fiind departe de Paris, și cărțile neîmprumutându-se acasă, nimeni nu o consultă. Mi-a fost

dat să văd cazuri de uimitoare ignoranță în materie de literatură română contemporană. Dacă am avea școala română la Paris, românii s-ar putea întâlni acolo nu în cafenele. Valoarea de circulație intelectuală și deci propagandistică a studenților e redusă, atâta vreme cât nu sunt la curent cu valorile țării lor.....În același timp Dl. Dupront se oferă a ține conferințe la radio despre România. Dănsul m-a rugat de asemenea să comunic Ministerului starea de gravă lăncezire a Scolii române și că e în interesul nostru să-i impunem alt ritm și să-i extindem importanta. Dacă n-avem un Institut în Franța, măcar să extindem prestigiul și utilitatea Scolii. A o lăsa mai departe la Fontenay-aux-Roses, înseamnă a cheltui bani în zadar. De asemenea, cu direcția ei ar trebui însărcinat un intelectual pregătit în curent cu problemele actuale”.

Cioran remarca ceea ce au remarcat și alții inclusiv bursierii. Insistența lui Nicolae Iorga de a plasa locația Școlii într-o zonă ferită de tentațiile Parisului la 30 de km, probabil va fi avut o înrăurire pozitivă în ce privește atmosfera de studiu, dar este de crezut ca a afectat funcția de reprezentare a acestei instituții. După moartea lui Nicolae Iorga un timp datorită precipitarii evenimentelor politice Școala nu a avut un director numit, funcția fiind asigurată de administratorul Școlii.

În 1948 odată cu noua lege a învățământului Școala de la Fontenay aux Roses a fost desființată la fel ca și Academia di România. O parte din biblioteca adăpostită la Ambasada României a fost vandută alta parte fiind repatriată se află azi în biblioteca Academiei și biblioteca Institutului de Istorie Nicolae Iorga din București. Clădirea Școlii sau terenul ei au fost probabil vândute de statul român și ulterior a fost demolată.

Școala română din Franța și-a îndeplinit menirea. A dat țării mari personalități sub semnul cărora stă și astăzi istoriografia națională. Nicolae Iorga o aprecia pe bună dreptate ca pe una din cele mai mari opere ale vieții sale⁷².

⁷² Nicolae Iorga, *O viața de om...* op cit, vol IV, p.25, citat de Petre Turlea în op cit, p.97.